

The University of Tehran Press

FALSAFEH

Online ISSN: 2716-974X

<https://jop.ut.ac.ir>

Suspicious position of the Propositional Attitudes in New Philosophy of Mind (Logical Atomism to Eliminative Materialism)

Zahra Ghezelbash

Ph.D. Graduated in Western Philosophy from the University of Tehran, Researcher, Tehran, Iran. Email: Z_ghezelbash@ut.ac.ir

Dedicated to the precious soul of the professor Dr. Mohsen Jahangiri

Article Info

Article Type:
Research Article
(163-181)

Article History:

Receive Date:
28 October 2025

Revise Date:
02 November 2025

Accept Date:
02 November 2025

Published online:
23 November 2025

Abstract

Propositional attitudes (beliefs, desires) have always been one of the serious challenges of the modern philosophy of mind, and there is still a deep disagreement about the knowledge that should be warrantor for studying them. The reason is that as fundamental states of thought, unlike mental qualities or qualia (pain, perception), they are hardly subject to physical laws, because in addition to a kind of intentionality towards the world, they enjoy certain properties such as normativity, holism, and externalism, which are characteristics of Rationality. The first serious challenge to these attitudes in the field of Logic was raised by Russell and later by Carnap, who showed that these attitudes, due to their psychological characteristics, cannot satisfy the conditions of the two important principles of mathematical logic, namely, Extensionality and Atomicity. At the same time, their empiricism never allowed them to be referred to a "Third Realm", which it with the emergence of Quine's radical Naturalism, neuroscience took charge of them, and current Physicalism was fully accepted this shift. But a gap in Physicalism occurred with Davidson to create new capacities in relation to these attitudes. Davidson made mental attitudes as the signs of thought the fundamental foundation of his theory of Rationality, which was a middle ground between radical scientism and traditional modified rationalism, to prove that the realm of thought is supervenience to physics and represents the world with rational categories such as attitude and action. But rapid scientific advances have made this theory not pursued, and attitudes are now presented as the basis of an obsolete science called "Folk Psychology," which will eventually be abandoned like phlogiston by the replacement of precise scientific equivalents. So, for now, the fate of these attitudes is tied more to the future of neuroscience than to their rational nature.

Keywords:

Propositional Attitudes, Logical Atomism, Extensionality, Atomicity, Naturalism, Eliminative Materialism, Folk Psychology

Cite this article: Ghezelbash, Z. (2025). Suspicious position of the Propositional Attitudes in New Philosophy of Mind (logical atomism to eliminative materialism). *FALSAFEH*, Vol. 23, No. 1, Spring-Summer-2025 (Special letter honoring Professor Dr. Mohsen Jahangiri), Serial No. 44 (163-181).

DOI: <https://doi.org/10.22059/JOP.2025.405149.1006961>

Publisher: The University of Tehran Press.

Introduction

The term propositional attitudes were first used by Bertrand Russell in his book *The Philosophy of Logical Atomism* (1972), and he meant by this phrase those molecular propositions that have two verbs, propositions such as "I believe that the Earth is round", and verbs such as believe, desire, intend and the like are all the type of propositional attitudes. With his logical understanding of the types of propositions, Russell realized from the very beginning the serious challenges of these types of propositions with mathematical logic and tried to prove these challenges as much as possible. His general position was clear, because based on the theory of Wittgenstein I, he believed that language should be a reflection of the world, that is, a reflection of facts, and that facts should include parts that are real, that is, exist. Therefore, attitudes should be able to include atoms in propositions or names in the real world, but their different nature does not allow this. In addition to the fact that there is no thing in external that can be called a belief or a desire... because they are not objects. These attitudes cannot be considered as constituents of the proposition in the propositions themselves, because in them the basic sentences (for example, I believe) and the subordinate sentences (the Earth is round) cannot be separated, because these two sentences are not disjoint and the whole proposition is a single sentence. At the same time, every proposition whose subordinate sentences change also changes its truth value. As a result, Russell admits that the serious problems of the attitudes with the new mathematical logic are mostly due to their incompatibility with the two famous theories of mathematical logic, namely Carnap's "thesis of extensionality and Wittgenstein I's "principle of atomicity". In his book *An Inquiry into Meaning and Necessity* (1940), he tries to prove this defect of the attitudes by correcting these two theories. But do these conflicts with the new logic mean that propositional attitudes, as Frege put it, should be sought in a third realm, such as the Platonic ideal world or Meinung's theory of objects? Russell's answer, given that he emphasizes that the empiricist method should always be given priority and that the creation of additional beings should be avoided, is naturally that these attitudes belong to the physical world and are the same as physical matters, and if they are not of the type of logical matters, they must be of the type of psychological matters. In this regard, Rudolf Carnap, relying on the ideal of conceptual empiricism (logical analysis of observational propositions), somehow showed that propositional attitudes are neither of the type of intensional matters (for example, logical propositions such as $a \supset b$) nor of the type of extensional propositions (for example, if today is Monday, it will rain). The subsequent fate of propositional attitudes was tied to Quine's serious criticisms of Carnap's conceptual empiricism in particular and of traditional and positivist empiricism in general. Because Quine considered the main defects of Carnap's project that led to analyticity to be two important dogmas of conventional empiricism, namely: 1- the distinction between synthetic and analytic propositions and the principle of reductionism, and therefore He suggested that we should go beyond these two dogmas and change all propositions into synthetical or empirical propositions (a shift from distinction to holism). In this sense, all possible and knowable things would be of the type of experience, and their status would be determined by their distance or proximity to experience. In fact, the type of all human knowledge is the same, and they all begin with the stimulation of nerve impulses on the skin of the human body. A famous quote from Lewis Carroll indicates this similarity of the different types of knowledge: "The Walrus said: 'It is time to talk about many things: about shoes, ships and wax, about cabbages and kings, and why the sea is warm and turbulent, and whether pigs have wings ...'" Now Quine's position on propositional attitudes is clear and he believes that they are at odds with the extensionality of predicate logic and are more of a intensional type while the logic of predicates is extensional and this is its glorious point and since intensional logic or in other words Carnap's analyticity project has encountered serious conflicts, propositional attitudes should therefore be pursued in the neurological and physiological sciences and they never have an existence independent of physical matters. For this reason, Quine states his position on attitudes as that of Donald Davidson that will be mentioned below, namely, an "anomalous monism". It is also worth noting that Quine, by shifting from traditional empiricism and passing through its main dogmas, proposes radical naturalism according to which the entrance to any type of cognition is the human nerve endings and therefore the process of cognition or its accessories such as thought, and

attitude are all of a natural and neurological type. Of course, Quine does not ignore the advances in computational and computer science, and he also pays attention to their brilliant results in the field of artificial intelligence and the discovery of the infrastructures of thought. But then, a completely different attitude of propositional attitudes between the logicians' and Quine's viewpoints distances them from the amazing achievements of modern science, in order to recover these attitudes not in the findings of neuroscience and artificial intelligence, but in a theory of rationality. This distance occurs with the philosophy of Donald Davidson, who seriously criticizes the skeptical and relativistic views resulting from the radical naturalism of Quine and other empiricists. Unlike Quine, who considered skepticism and relativism as essentials of naturalism, Davidson showed that this skepticism is due to excessive trust in science despite knowing the limitations and uncertainty of the scientific method, i.e. induction (Davidson, 2004: 6). Therefore, he tried to expand the field of thought and for this purpose he turned to propositional attitudes. But to understand why Davidson chose these attitudes, we must pay attention to the conventional division of mental matters and states in contemporary philosophy of mind. According to researchers in this field, mental states are divided into two categories: 1- Qualitative states of consciousness or qualia, which include raw feelings, emotions, sensations and perceptions, things like pain that are phenomenal properties of the mind and, despite affecting humans, do not have a specific content. For example, we do not say that pain has a purpose or is about something, but pain can be, for example, the result of being injured. 2- Propositional attitudes, which include belief, desire, intention, wish, hope, fear and the like, and their fundamental difference from the first type is that they are about a specific state of affairs in the world and a kind of intentionality to the world and explain the world in some way. For example, the belief that Mars is red indicates a specific state about Mars. Davidson, in particular, by appealing to the intentionality of attitudes, portrays them as the realm of thought and thought as a characteristic of a rational being, and in a way revives the traditional definition of man as a rational animal. In this case, by appealing to Tarski's truth theory, Quine's holism and the principle of charity that he took from Quine, the theory of radical interpretation that was against Quine's theory of indeterminacy of translation, Bayesian decision theory, and finally, by developing the conceptual and existential nature of propositional attitudes, he designs his theory of rationality under the title of a unified theory of action, speech, and meaning, and defines it as a kind of knowledge of rationality that will certainly be considered in the future. However, the tremendous advances in the fields of neuroscience and cognitive science, as well as artificial intelligence, have not yet allowed the development of Davidson's theory of rationality, and Quine's naturalistic approach continued after him. Therefore, with the extensive developments in various theories in the field of mind and mental events, which had moved from dualism and monism to functionalism, the fate of propositional attitudes once again fell into the hands of the natural sciences, and subsequent theories, including Daniel Dennett's functionalism, John Searle's biological approach, the behaviorism of the Oxford School (Ryle and Austin), and proponents of artificial intelligence and the simulation of mental states, including Paul and Patricia Churchland, took away their privileged position in Davidson's theory of rationality. In particular, Paul Churchland's eliminative materialism essentially assigned the final determination of these attitudes to the bright future of scientific findings, and dismissed all theories about these attitudes as outdated and obsolete knowledge under the title of folk psychology.

فلسفه

شاپای الکترونیکی: ۲۷۱۶۸-۹۷۴

<https://jop.ut.ac.ir>

انشادات دانشگاه تهران

موقعیت مشکوک گرایش‌های گزاره‌ای در فلسفه ذهن جدید (اتمیسیم منطقی تا ماتریالیسم حذف‌گرا)

زهرا قزلباش ✉

دانش آموخته دکتری فلسفه غرب از دانشگاه تهران، پژوهشگر. رایانامه: Z_ghezelbash@ut.ac.ir

تقدیم به روح گرانقدر استاد دکتر محسن جهانگیری

چکیده

اطلاعات مقاله

گرایش‌های گزاره‌ای (باور، میل) همواره یکی از چالش‌های جدی فلسفه ذهن جدید بوده‌اند و هنوز درباره علمی که متکفل بررسی آنها باشد اختلاف نظر عمیق هست. دلیلش آن است که آنها به عنوان حالت‌های بنیادین اندیشه و برخلاف کیفیات ذهنی یا کوالیا (درد، ادراک) به سختی تابع قوانین فیزیکی هستند، زیرا افزون بر نوعی قصدیت به جهان، از ویژگی‌های خاصی همچون هنجارمندی، کل‌گرایی و برون‌گرایی که از مختصات عقلانیت است بهره‌مند می‌باشند. نخستین چالش جدی این گرایش‌ها در حوزه منطقی است که توسط راسل و کارنپ مطرح شد که نشان دادند این گرایش‌ها به دلیل خصلت‌های روان‌شناختی نمی‌توانند شرایط دو اصل مهم منطق ریاضی یعنی صدق‌ت و اتمی بودن را برآورده سازند، در عین حال تجربه‌گرایی آن دو هرگز این اجازه را نداد تا آنها به یک "قلمرو سوم" ارجاع شوند، که این خود موجب شد تا با ظهور طبیعت‌گرایی افراطی کواهن، علوم عصب‌شناسی عهده‌دار آنها گردد و فیزیک‌باوری رایج نیز این شیفت را تماماً پذیرفته بود. اما شکافی در فیزیک‌باوری توسط دیویدسن رخ داد تا ظرفیت‌های جدیدی در رابطه با این گرایش‌ها ایجاد شود. دیویدسن گرایش‌های ذهنی را به مثابه امارات اندیشه بنیاد اساسی نظریه عقلانیت خود که حدوسطی بین علم‌گرایی افراطی و عقل‌گرایی تعدیل‌شده سنتی بود قرار داد تا ثابت کند حوزه اندیشه نسبت به فیزیک فرارویدادگی دارد و جهان را با مقولات عقلانی همچون گرایش و عمل بازنمایی می‌کند. ولی پیشرفت‌های سریع علمی سبب شده تا این نظریه پیگیری نشود و اکنون گرایش‌ها به مثابه اساس یک علم منسوخ به نام "روان‌شناسی عامه" معرفی شده‌اند که سرانجام همچون فلوژیستون با جایگزینی معادله‌های دقیق علمی برای همیشه کنار گذاشته خواهند شد. بنابراین فعلاً سرنوشت نهایی این گرایش‌ها بیش از آنکه به ماهیت عقلانی آنها مربوط باشد به آینده علم عصب‌شناسی گره خورده است.

نوع مقاله:

علمی - پژوهشی

(۱۶۳-۱۸۱)

تاریخ دریافت:

۰۶ آبان ۱۴۰۴

تاریخ بازنگری:

۱۱ آبان ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش:

۱۲ آبان ۱۴۰۴

تاریخ انتشار:

۰۲ آذر ۱۴۰۴

واژه‌های کلیدی:

گرایش‌های گزاره‌ای، اتمیسیم منطقی، اصل صدق‌ت بودن، طبیعت‌گرایی، نظریه عقلانیت، ماده‌باوری حذف‌گرایانه، روان‌شناسی عامه

استاد: قزلباش، زهرا (۱۴۰۴). موقعیت مشکوک گرایش‌های گزاره‌ای در فلسفه ذهن جدید (اتمیسیم منطقی تا ماتریالیسم حذف‌گرا). *فلسفه*، سال ۲۳، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۴ (ویژه‌نامه گرامیداشت استاد زنده‌یاد دکتر محسن جهانگیری). پایپ ۴۴ (۱۶۳-۱۸۱).

DOI: <https://doi.org/10.22059/JOP.2025.405149.1006961>

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

۱. مقدمه

عنوان گرایش‌های گزاره‌ای را اولین بار راسل در کتاب *فلسفه اتمیسم منطقی*^۱ (۱۹۱۸) به کار برد و مقصود او از این عبارت آن دسته از گزاره‌های مولکولی بود که دارای دو فعل هستند، گزاره‌هایی مثل "من باور دارم که زمین گرد است"، و افعالی مثل باور داشتن، میل داشتن، قصد داشتن و مانند آن همگی از سنخ گرایش‌های گزاره‌ای هستند. راسل با درک منطقی خود نسبت به انواع گزاره‌ها از همان ابتدا متوجه چالش‌های جدی این نوع گزاره‌ها با منطق ریاضی شد و تلاش کرد این چالش‌ها را تا حد ممکن اثبات نماید. موضع کلی او روشن بود، زیرا مبتنی بر نظریه ویتگنشتاین اول معتقد بود که زبان باید انعکاس جهان یعنی انعکاس امور واقع (فکت‌ها) باشد و فکت‌ها باید شامل اجزایی باشند که واقعی هستند یعنی وجود دارند. بنابراین گرایش‌ها باید بتوانند شامل اتم‌هایی در گزاره‌ها یا نام‌هایی در عالم واقع باشند اما خصلت متفاوت آنها چنین اجازه‌ای نمی‌دهد و علاوه بر اینکه هیچ نامی در خارج وجود ندارد که بتواند به مثابه باور یا میل ... نامیده شود، زیرا آنها شیء نیستند، همچنین در خود گزاره‌ها نیز نمی‌توان این گرایش‌ها را اجزای گزاره محسوب کرد، زیرا نمی‌توان در آنها جملات پایه (مثلاً من باور دارم) و جملات پیرو (زمین گرد است) را از هم جدا کرد، چون این دو جمله گسسته نیستند و کل گزاره یک جمله واحد است، در عین حال هر گزاره‌ای که جملات پیرو آن تغییر کند، ارزش صدقش نیز تغییر می‌کند. در نتیجه راسل اعتراف می‌کند که مشکلات جدی گرایش‌ها با منطق ریاضی جدید بیشتر به خاطر عدم تاب‌آوری آنها در برابر دو نظریه مشهور منطق ریاضی یعنی "تزدصادقیت" (مصادقی بودن)^۲ کارنپ و "اصل اتمی بودن"^۳ ویتگنشتاین اول است و در کتاب *پژوهشی در معنا و ضرورت*^۴ (۱۹۴۰) تلاش می‌کند با اصلاح این دو نظریه این نقیصه گرایش‌ها را اثبات نماید. اما آیا این تعارضات با منطق جدید به منزله این است که گرایش‌های گزاره‌ای باید به تعبیر فرگه در یک قلمرو سوم همچون جهان مثال افلاطونی یا نظریه اشیا مایونگ جست‌وجو شوند؟ پاسخ راسل با توجه به اینکه تأکید می‌کند که باید روش تجربه‌گرایی را همواره در اولویت قرار داد و نیز از خلق هستنده‌های اضافی جلوگیری کرد، طبیعتاً این است که این گرایش‌ها به جهان فیزیکی تعلق دارند و با امور فیزیکی این‌همان هستند و اگر از سنخ امور منطقی نیستند، باید از سنخ امور روان‌شناختی باشند. در همین راستا رودلف کارنپ نیز با تکیه بر آرمان تجربه‌گرایی مفهومی (تحلیل منطقی گزاره‌های مشاهده‌ای) به نوعی نشان داد که گرایش‌های گزاره‌ای نه از سنخ امور مفهومی (مثلاً گزاره‌های منطقی مثل $a=b$) هستند و نه از سنخ

1. The Philosophy of Logical Atomism

2. extensionality

3. atomicity

4. An Inquiry into Meaning and Truth

گزاره‌های مصداقی (مثلاً اگر امروز دوشنبه است باران خواهد بارید). سرنوشت بعدی گرایش‌های گزاره‌ای با نقدهای جدی کواین بر تجربه‌گرایی مفهومی کارنپ به طور خاص و نقد تجربه‌گرایی سنتی و پوزیتیویستی به طور عام گره خورده بود. زیرا کواین اشکال عمده پروژۀ کارنپ را که به تحلیل‌یت (analyticity) منجر می‌شد عبارت از دو جزم مهم تجربه‌گرایی مرسوم یعنی ۱- تمایز گزاره‌های تألیفی و تحلیلی و اصل فروکاست‌پذیری^۱ دانست و بنابراین پیشنهاد داد که باید از این دو جزم عبور کرد و همه گزاره‌ها را به گزاره‌های تألیفی یا تجربی تغییر داد (شیفت از تمایز به کل‌گرایی). از این جهت همه امور ممکن و شناختی از سنخ تجربه خواهند بود و وضعیت آنها با توجه به دوری یا نزدیکی به تجربه مشخص می‌گردد. در واقع سنخ همه معلومات انسان یکی است و همه آنها از تحریک محرک‌های عصبی روی پوست بدن انسان آغاز می‌شوند. نقل قول معروفی از لوییس کارول^۲ دل بر این یکسانی انواع گوناگون معرفت‌ها است: «والروس گفت: وقتش رسیده است که از بسیاری چیزها سخن بگوییم: از کفش‌ها، کشتی‌ها و موم‌ها، از کلم‌ها و پادشاهان، و این که چرا دریا گرم و متلاطم است، و این که آیا خوک‌ها بال دارند ...»^۳. حال موضع کواین درباره گرایش‌های گزاره‌ای مشخص است و او بر این باور است که آنها با مصداقیّت منطق محمولی زاویه دارند و بیشتر از سنخ مفهومی هستند درحالی‌که منطق محمولات مصداقی است و این نقطه باشکوه آن است و چون منطق مفهومی یا به عبارتی پروژۀ تحلیل‌یت کارنپ به تعارضات جدی دچار شده^۴، از این جهت گرایش‌های گزاره‌ای باید در علوم عصب‌شناختی و فیزیولوژیک دنبال شوند و آنها هرگز وجودی مستقل از امور فیزیکی ندارند. به همین جهت کواین موضع خود را در قبال گرایش‌ها همان موضع دونالد دیویدسن که در ادامه اشاره می‌شود، یعنی یگانه‌انگاری غیرقانون‌مند^۵ عنوان می‌کند. این نکته نیز شایان توجه است که کواین با شیفت از تجربه‌گرایی سنتی و عبور از جزم‌های اصلی آن، طبیعت‌گرایی رادیکال را پیشنهاد می‌دهد که طبق آن مدخل هر نوع شناختی پایانه‌های عصبی انسان است و بنابراین فرایند شناخت یا لوازم آن مثل اندیشه و گرایش نیز همگی از نوع طبیعی و عصب‌شناختی هستند. البته کواین پیشرفت‌های حوزه علوم محاسباتی و کامپیوتری را نیز از نظر دور نداشته و به نتایج درخشان آنها در حوزه هوش مصنوعی و کشف زیرساخت‌های اندیشه نیز توجه می‌نماید. اما در ادامه یک نگرش کاملاً متفاوت از گرایش‌های گزاره‌ای بین نظرگاه

1. Reductionism

۲. Lewis Carroll (۱۸۳۲-۱۸۹۸) نویسنده انگلیسی خالق اثر معروف *آلیس در سرزمین عجایب*

۳. نقل از: لین هنکینسون نلسون و جک نلسون، *فلسفه کواین*، ترجمه مجتبی درایتی (نشر علم، ۱۳۹۳ش).

۴. در مورد نقد پروژۀ منطقی کارنپ توسط کواین ببینید:

Quine (1951), "Two Dogmas of Empiricism",

Quine (1979), "Naturalized Epistemology".

5. Anomalous monism

منطق‌گرایان تجربه‌گرا و کواین با دستاوردهای شگفت‌انگیز علوم جدید فاصله می‌اندازد تا این گرایش‌ها را نه در یافته‌های عصب‌شناسی و هوش مصنوعی بلکه در یک نظریه عقلانیت‌بازیبی نماید. این فاصله با فلسفه دونالد دیویدسن رخ می‌دهد که به‌جد دیدگاه‌های شک‌باورانه و نسبی‌انگاران حاصل از طبیعت‌گرایی افراطی کواین و دیگر تجربه‌باوران را مورد نقد قرار می‌دهد. دیویدسن برخلاف کواین (۱۹۷۵) که شک و نسبی‌گرایی را از ملزومات طبیعت‌گرایی می‌دانست^۱ نشان داد که این شک‌گرایی به خاطر اعتماد بیش از حد به علم علیرغم دانستن محدودیت‌ها و عدم یقین روش علمی یعنی استقرا است (Davidson, 2004: 6). بنابراین تلاش کرد تا حوزه اندیشه را گسترده نماید و بدین منظور به گرایش‌های گزاره‌ای روی آورد. اما برای اینکه بدانیم چرا دیویدسن این گرایش‌ها را انتخاب کرد باید به تقسیم‌بندی مرسوم امور ذهنی در فلسفه ذهن معاصر توجه کنیم. از نظر پژوهشگران این حوزه، حالت‌های ذهنی به دو دسته تقسیم می‌شوند: ۱- حالت‌های کیفی آگاهی یا کوالیا^۲ که شامل احساس‌های خام، عواطف، احساسات و ادراکات، اموری مانند درد است که ویژگی‌های پدیداری^۳ ذهن هستند و علیرغم اینکه انسان را متأثر می‌سازند اما محتوای خاصی ندارند. مثلاً نمی‌گوییم درد هدف دارد یا درباره چیزی است، بلکه درد می‌تواند مثلاً حاصل زخمی شدن باشد. ۲- گرایش‌های گزاره‌ای که شامل باور، میل، قصد، آرزو، امید، ترس و مانند آن می‌شوند و تفاوت بنیادی آنها با نوع اول در این است که آنها درباره وضعیت خاصی از امور در جهان و نوعی التفات به جهان هستند و به نحوی عالم را توضیح می‌دهند. مثلاً باور به اینکه مریخ قرمز است حاکی از یک وضعیت خاص درباره مریخ است. دیویدسن به‌خصوص با توسل به ویژگی التفاتی گرایش‌ها، آنها را امارات اندیشه و اندیشه را ویژگی یک موجود عاقل و ناطق تصویر می‌کند و به نوعی تعریف سنتی انسان به مثابه حیوان عاقل را احیا می‌نماید. او در این مورد با توسل به نظریه صدق تارسکی، کل‌گرایی کواین و نیز اصل حمل احسن (چریتی) که از کواین اخذ کرد، نظریه تفسیر ریشه‌ای که در برابر نظریه ترجمه‌ناپذیری کواین بود، نظریه تصمیم‌بیز و درنهایت با توسعه مفهومی و وجودی گرایش‌های گزاره‌ای، نظریه عقلانیت خود را تحت عنوان نظریه یکپارچه عمل، گفتار، معنا طراحی می‌کند و آن را نوعی دانش عقلانیت تعریف می‌کند که به زعم او در آینده قطعاً مورد توجه قرار خواهد گرفت. با این حال پیشرفت‌های سرسام‌آور در حوزه مغز و اعصاب و علوم شناختی و نیز هوش مصنوعی تاکنون مجال به توسعه نظریه عقلانیت دیویدسن نداده و پس از او رویکرد طبیعت‌گرایانه کواین تداوم یافت. بنابراین با تحولات دامن‌دار نظریات مختلف در حوزه ذهن و رویدادهای ذهنی که با عبور از دوگانه‌انگاری و یگانه‌انگاری به

۱. در این مورد ببینید: "Quine (1975), 'The Nature of Natural Knowledge'"

2. qualia

3. phenomenal properties

کارکردگرایی نزدیک شده بود، سرنوشت گرایش‌های گزاره‌ای مجدداً به دست علوم طبیعی افتاد و نظریات بعدی از جمله کارکردگرایی دنیل دنت، رویکرد زیست‌شناختی جان سرل، رفتارگرایی مکتب آکسفورد (رایل و آستین) و طرفداران هوش مصنوعی و شبیه‌سازی حالات ذهنی از جمله پاول و پاتریشیا چرچلند موقعیت ممتاز آنها در نظریهٔ عقلانیت دیویدسن را از آنها گرفت و به‌خصوص ماده‌باوری حذف‌گرایانهٔ پاول چرچلند به طور اساسی تعیین تکلیف نهایی این گرایش‌ها را به آیندهٔ درخشان یافته‌های علمی مؤول کرد و همهٔ نظریات دربارهٔ این گرایش‌ها را تحت عنوان روان‌شناسی عامیانه به عنوان دانشی کهنه و منسوخ‌شده کنار گذاشت.

۲. یک تعریف اولیه از گرایش‌های گزاره‌ای^۱

گرایش‌های گزاره‌ای در نگاه اول در قسمی از گزاره‌های مولکولی^۲ مندرج هستند. گزاره‌های مولکولی آنگونه که راسل آنها را نامیده به دو شکل ساخته می‌شوند؛ یا از ترکیب عطفی، فصلی و یا شرطی دو یا چند گزارهٔ اتمی ایجاد می‌شوند، یا در یک گزاره بیش از یک فعل استفاده می‌شود که مورد اخیر با نحوهٔ شکل‌گیری گرایش‌های گزاره‌ای ارتباط دارد. طبق نظر راسل (-37: 2010 38) برخی گزاره‌ها علاوه بر فعل اصلی از افعالی مانند "باور دارم"، "امید دارم"، "مایل هستم" و مانند آن تشکیل شده‌اند. برای مثال گزارهٔ «من باور دارم که سقراط فانی است» شامل دو فعل "باور دارم" و "است" می‌باشد. راسل این نوع افعال مانند "باور داشتن" را افعال گزاره‌ای^۳ نامیده از این جهت که ظاهراً حاکی از رابطهٔ بین یک شیء و یک گزاره هستند؛ مثلاً در جملهٔ "x باور دارد که p" [امید باور دارد که زمین تخت است] در نگاه اول ممکن است باور را همچون رابطهٔ بین x و p بدانیم، اما در واقع اینطور نیست، زیرا به زعم راسل در جملهٔ فوق نمی‌توان جملهٔ پایه (x باور دارد) و جملهٔ پیرو (p) را از هم جدا کرد بدین صورت که: x باور دارد/ p، زیرا باور امر واقع (فکت) واحد است، به این دلیل که می‌توان به امور کاذب هم باور داشت. مثلاً مولفهٔ باور در هر دو جملهٔ "امید باور دارد که زمین تخت است" و "امید باور دارد که آهن فلز است" یکی است (Russell, 2010: 48-49). راسل اگرچه عنوان افعال گزاره‌ای را به جهت سهولت مناسب اینگونه فعل‌ها دانسته اما همچنین می‌گوید می‌توان این نوع افعال را "گرایش‌های گزاره‌ای" نیز نامید، هرچند عنوان گرایش نیز تا حدود زیاد روان‌شناختی است، بدان معنی نیست که همهٔ افعال گزاره‌ای اعم از باور، میل، قصد ... لزوماً روان‌شناختی باشند، زیرا ممکن است با تکمیل شناخت ما از جهان خلاف این موضوع ثابت شود. با این حال افعالی که تاکنون مصداق افعال یا گرایش‌های گزاره‌ای

1. Propositional attitudes
2. molecular propositions
3. propositional verb

هستند عمدتاً صبغه روان‌شناختی دارند (65: 1995; 60: 2010). راسل حتی تا آنجا پیش رفته که معتقد است حیوانات هم کم و بیش دارای گرایش‌های گزاره‌ای می‌باشند (84: 1995). راسل (167, 21: 1995) همچنین تأکید می‌کند که گرایش‌ها شامل کلمات نمی‌شوند بلکه بیشتر نوعی حالت (state) هستند که به شخص باورکننده وارد می‌شود و کلمات صرفاً آن حالت را بیان می‌کنند و اگر صادق باشند فکتی را که متعلق باور هست نمایان می‌سازند. این نکته مهمی است که حاکی از نوعی تعارض منطقی در گرایش‌ها است و آنها را از حیطة منطقی دور می‌کند.

۱.۲. رویکرد منطقی به گرایش‌های گزاره‌ای

به زعم راسل هر باور به یک فکت تعلق می‌گیرد (Russell, 2010: 48). اما می‌توان به امور کاذب هم باور داشت. دشواری باور از همین جهت هست. برای نمونه سه فعل اراده کردن، باور کردن و میل کردن نتایج یکسانی ندارند. مثلاً وقتی می‌گوییم x اراده کرد p ، x میل کرد به p و x باور دارد که p ، اراده کردن مستقیماً به امور واقع برمی‌گردد و امکان کذب آن وجود ندارد، اما در مورد باور کردن و میل کردن اینطور نیست. مثلاً فرض کنیم امید باور دارد که زمین تخت است. حال که علم تاکنون ثابت کرده زمین گرد است پس فکت این باور وجود ندارد و این باور کاذب است و عملاً هیچ است درحالی‌که هر فکتی که در جهان واقع می‌شود باید از مولفه‌هایی تشکیل شود که وجود دارند (52: 2010). میل کردن هم به همین ترتیب است و حکم باور به دیگر گرایش‌ها نیز قابل تسری است. در اینجا نقدی که راسل به رفتارگرایان عمل‌گرایی همچون ویلیام جیمز و جان دیوئی مبنی بر شیئیت باور نزد آنها کرده، در درک برداشت راسل از گرایش‌های گزاره‌ای مهم است. زیرا راسل معتقد است باور شیء نیست و جنبه عینی باور باید در قالب گزاره روشن شود و نه شیء، در غیر این صورت تبیین گرایش‌ها از نوع عقلانی یا روان‌شناختی و نه منطقی خواهد بود و راسل موضع منطقی را در هر صورت ترجیح می‌دهد (51: 2010). به زعم راسل (53: 2010) هر چه سهم منطقی در تبیین باور پررنگ‌تر شود هم خطر خطا کمتر است و هم از تولید هستنده‌های اضافی جلوگیری می‌شود. بنابراین باید بگوییم به گزاره‌ها باور داریم نه فکت‌ها. زیرا فکت‌ها ادراک‌پذیرند و ادراک مادامی که با فکت‌ها سروکار داشته باشد صحیح است و خطاپذیر نیست، اما از سوی دیگر گزاره‌ها نیز چیزی نیستند و هیچ هستند (55: 2010). حال در گزاره شامل گرایش‌های گزاره‌ای مثلاً " x باور دارد که p " هرگز نمی‌توان نسبتی دوگانه بین x و p برقرار کرد، به عبارتی اینطور نیست که باور به مثابه یک مولفه سوم، دو مولفه فوق را به هم ربط بدهد، و این پرسش که x به چه چیزی [با تأکید بر "چیز"!] باور دارد پرسشی بدون پاسخ است و متعلق باور هرگز یک شیء مجزاً نیست یا همانطور که ویتگنشتاین اول عنوان کرده بود که فکت‌ها را نمی‌توان نامید و هر نام مختص یک شیء است، نمی‌توان یک "نام" به جای متعلق باور و یا هر نوع گرایشی قرار

داد (58-56: 2010). از سوی دیگر پیچیدگی گرایش‌ها از جمله باور وقتی بیشتر روشن می‌شود که بدانیم صورت منطقی گرایش‌ها بر اساس فکت گزاره‌هایی که بیان می‌کنند یکی نیست، مثلاً صورت منطقی "امید باور دارد که زمین تخت است" می‌شود $x \dots p$ و "امید باور دارد که فردا باران می‌بارد" می‌شود $x \dots q$ زیرا دو فکت "زمین تخت است" و "فردا باران می‌بارد" یکی نیستند. پس باور یک حد منفرد (single term) نیست و با تغییر فکت‌ها تغییر می‌کند، بنابراین چندان هم نمی‌تواند امر واحد باشد. اینها همگی دشواری‌های تحلیل گرایش‌های گزاره‌ای هستند و آنها را نه می‌توان در متن گزاره دید و جزو مولفه‌های گزاره لحاظ کرد و نه فکتی در متن واقع را نشان می‌دهند و چیزی (شیء) نیستند، زیرا امور کاذب که در متن واقع حضور ندارند نیز می‌توانند متعلق باور یا میل و ... واقع شوند. در نتیجه راسل که همچنان بر کشف ماهیت گرایش‌ها از طریق تحلیل منطقی اصرار می‌ورزد، درباره هستی‌شناسی آنها و با انکار شیئیت آنها به یگانگانگاری خنثی^۱ متمایل است و می‌گوید: «من طبعاً به یگانگانگاری خنثی مایل هستم چون مصداق تیغ اکام است. من همیشه خواسته‌ام با کمترین ابزار ممکن فلسفه‌ورزی کنم» (53: 2010). بر اساس "یگانگانگاری خنثی" واقعیت نهایی جهان فقط از یک نوع است و اصطلاحاً خنثی است و وجود توأمان حالات و رویدادهای فیزیکی و ذهنی بدین شرط پذیرفته است که همگی به همان حالت یا نوع نهایی بازگردند (Russell, 2010: 52-53). بنابراین امور ذهنی هیچ وجود مستقلی از امور فیزیکی ندارند.

۲.۲. معضلات منطقی گرایش‌های گزاره‌ای

راسل گفت گرایش‌ها نه می‌توانند نامیده شوند و نه فکتی را در خارج نشان می‌دهند بلکه حالتی درباره فکت‌ها هستند. از این رو راسل درباره گرایش‌ها به دو چیز الزام دارد: یکی اینکه گرایش‌ها اساساً با امور فیزیکی یکی هستند (یگانگانگاری) و دیگر اینکه تحلیل منطقی آنها دشوار است و بیشتر حاوی خصلت‌های روان‌شناختی هستند. راسل در این مورد معتقد است که گرایش‌ها در برابر دو اصل مهم منطق ریاضی فاقد تاب‌آوری هستند:

۱. اصل مصداقی بودن (extensionality) که کارنپ طرح کرده بود.

۲. اصل اتمی بودن (atomicity) که ویتگنشتاین اول مطرح کرده بود.

اصل مصداقی بودن دو بخش دارد. طبق بخش اول، همه توابع گزاره‌ها توابع صدق هستند و ارزش صدق تابع یک گزاره فقط به ارزش صدق حکم وابسته است، مثلاً در گزاره $x \supset p$ اگر p و q هر دو صادق باشند، با جایگزینی q به جای p ارزش صدق گزاره تغییری نمی‌کند. طبق بخش دوم اصل نیز ارزش صدق تابع یک گزاره فقط به ارزش صدق مصداق تابع وابسته است، یعنی اگر

1. neutral monism

ϕx صادق باشد ψx هم صادق است و برعکس، در نتیجه در هر جمله دارای ϕ ، اگر ψ جایگزین ϕ شود، جمله صادق باقی می‌ماند (Russell, 1995: 168; Carnap, 1948: 46). اما به زعم راسل هیچ یک از این دو بخش شامل گرایش‌های گزاره‌ای نمی‌شود، زیرا ممکن است فردی از دو گزاره صادق فقط به یکی باور داشته باشد (Ibid). کارنپ در این زمینه با تحلیل منطقی جملات حاوی باور (x باور دارد که p) به نتیجه مشابه راسل رسید مبنی بر اینکه در نظام تحلیل زبانی و منطقی مورد نظر وی جمله - باورها صدق منطقی مشابه ندارند. کارنپ با ذکر مثالی ثابت می‌کند که جمله - باورها نه مفهومی (intensional) هستند و نه مصداقی (extensional)، زیرا در جمله - باور " x باور دارد که p " اگر جمله p با یک جمله دیگر جایگزین شود ارزش صدق گزاره تغییر می‌کند. بدین منظور زبان S را با قواعد سمانتیکی خاص خود که جمله - باور "... باور دارد که ..." را نیز شامل است به همراه فهرستی از جملات صادق منطقی مثلاً برخی قضایای ریاضی اثبات شده فرض می‌کنیم. همه این جملات صادق در s را به یک فرد عرضه می‌کنیم تا نظرش را درباره آنها یا نقیضشان بگوید. در اینجا محدودیت اطلاعات آن فرد را هم در نظر می‌گیریم. بنابراین وی از بین این جملات صادق به برخی از جملاتی که اطلاعاتی در موردشان دارد باور دارد و برخی جملات را هم ممکن است از سر ناآگاهی باور نداشته باشد و در واقع به نقیض آنها باور داشته باشد. جملات دسته اول را D و دسته دوم را D' می‌نامیم. پس دو جمله - باور زیر را خواهیم داشت:

(۱) جان باور دارد که D

(۲) جان باور دارد که D'

طبق این رویه، جمله (۱) صادق و جمله (۲) کاذب می‌شود. دقت کنیم که D و D' علیرغم اینکه هم‌ارزی مادی و منطقی دارند، زیرا ارزش صدق یکسانی دارند، اما مثلاً اگر در جمله (۱) به جای D ، D' را قرار دهیم ارزش صدق جمله تغییر خواهد کرد و جمله کاذب می‌شود. در نتیجه دو جمله (۱) و (۲) نه ارزش صدق یکسان دارند و نه هم‌ارز مادی و منطقی هستند و نمی‌توان توابع

۱. کارنپ در کتاب معنا و ضرورت در تعریف "مفهومی" و "مصداقی" می‌گوید: «عبارت درون یک جمله در صورتی با عبارت دیگری تعویض‌پذیر است که ارزش صدق جمله با جایگزینی عبارت دوم به جای عبارت اول تغییر نکند. علاوه بر این، اگر مفهوم جمله تغییرناپذیر باقی بماند دو عبارت اصطلاحاً تعویض‌پذیری منطقی دارند. یک جمله را [نیز] با توجه به عبارتی که در آن واقع است یا در یک بافت مصداقی در آن واقع می‌شود مصداقی می‌گوییم اگر که آن عبارت در همان موقعیت با هر عبارت دیگر هم‌ارز با آن قابل تعویض باشد. ما می‌گوییم جمله با توجه به عبارت مفهومی است یا آن عبارت در یک بافت مفهومی واقع شده اگر که بافت مصداقی نباشد و آن عبارت در این موقعیت با هر عبارت دیگری که هم‌ارزی منطقی با آن دارد تعویض‌پذیر باشد ... طبق مفاهیم مرسوم مشخص شده است که همه جملات نظام $S1$ که فقط شامل ادات و سورهای معمول و فاقد علائم موجهات است، همگی مصداقی هستند و جملات نظام $S2$ که صورت منطقی $N(\dots)$ دارند و N علامت ضرورت منطقی است، مفهومی هستند» (1948: 46).

آنها را با هم تعویض کرد زیرا ارزش صدقشان تغییر می‌کند. بنابراین این جملات نه مفهومی هستند و نه مصداقی (Carnap, 1948: 54).

اما طبق اصل اتمی بودن که ویتگنشتاین اول در *تراکتاتوس* (2.0201) مطرح کرده، «هر گفته‌ای دربارهٔ کل‌های مرکب تحلیل شدنی است به گفته‌ای دربارهٔ اجزای سازنده‌شان و به آن گزاره‌هایی که کل‌های مرکب را به تمام و کمال توصیف می‌کنند^۱». طبق این اصل، در گزارهٔ "x باور دارد که p"، p یک کل مرکب است و بنابراین کل گزاره که دربارهٔ p هست باید به گزاره‌ای دربارهٔ اجزای p و گزاره‌های توصیف‌کنندهٔ p تحلیل شود. لذا به جای p اجزای آن در گزاره واقع می‌شوند (Russell, 1995: 262). راسل در بررسی خود که مجال پرداختن بدان نیست نشان می‌دهد که این اصل دربارهٔ جملات حاوی گرایش‌های گزاره‌ای دچار مشکل می‌شود و این جملات بیشتر بیان صریح حالات ذهنی گوینده هستند تا اینکه دال بر چیزی باشند و بنابراین اینگونه جملات نمی‌توانند اتمی یا مولکولی یا گزاره‌های کلی باشند (1995: 262-273).

۳. طبیعت‌گرایی

تحلیل منطقی راسل و کارنپ از تعارض منطقی درونی گرایش‌های گزاره‌ای پرده برداشت و نشان داد که آنها نه امور مفهومی هستند و نه مصداقی، و نیز همانطور که سرانجام راسل (1995: 94) ناامیدانه بیان کرد گرایش‌های گزاره‌ای در هیچ یک از تقسیم‌بندی‌های منطقی کلمات به انواع نام‌ها، محمول‌ها یا نسب نمی‌گنجد و نوعاً باید روان‌شناختی باشند، ضمن اینکه با امور فیزیکی هم این‌همانی دارند. با پذیرش اینکه ایدئال کارنپ نوعی تجربه‌گرایی مفهومی^۲ یعنی تحلیل ساختارهای صوری تجربه با کمک گزاره‌های تحلیلی بوده است، و توضیح این مورد مجال دیگری می‌طلبد، اکنون نقد جدی کواین به کارنپ در باب تحلیل‌یت (analyticity) می‌تواند افق دیگری دربارهٔ گرایش‌های گزاره‌ای به‌خصوص باورها بگشاید. کواین به‌جد معتقد است که فرّ و شکوه منطق محمولات به مصداقی بودن آن است (1998: 90) و گرایش‌های گزاره‌ای اساساً مفهومی هستند. زیرا در جملهٔ "اسکات نویسندهٔ ویورلی بوده است" اگر ندانیم که اسکات نویسندهٔ ویورلی است، تعویض‌پذیری این‌همانی‌ها محال می‌شود، یعنی نمی‌توان اسکات و نویسندهٔ ویورلی را با هم جابجا کرد چون ارزش صدق جملهٔ حاوی باور تغییر می‌کند (1998: 91). این تأیید نظرات راسل و کارنپ است که پیشتر اشاره شد. بنابراین اگر فرد باور نداشته باشد که اسکات نویسندهٔ ویورلی است، این جمله کاذب خواهد شد در صورتی که باور داشته باشد صادق خواهد بود. در نتیجه اسکات و نویسندهٔ ویورلی دو تابع تعویض‌ناپذیر هم هستند:

۱. ترجمهٔ مالک حسینی

جان باور دارد که اسکات نویسنده ویورلی است (تعویض‌پذیر هستند).
جان باور ندارد که اسکات نویسنده ویورلی است (تعویض‌پذیر نیستند).
پس دو جمله - باور فوق ارزش صدق یکسان ندارند و فاقد هم‌ارزی منطقی نیز هستند.
از نظر کواین کار منطق تحلیلی (منطق مورد نظر کارنپ) در اینجا تمام شده است و باید به منطق
مصادیقی روی آورد. یعنی مصداق‌ها را باید در امور تجربی و نه کلمات و گزاره‌ها پیدا کرد. این امر
مستلزم عبور از دو جزم مهم تجربه‌گرایی یعنی اصل تمایز تألیفی - تحلیلی و اصل فروکاست‌پذیری
و شیفت از تجربه‌گرایی پوزیتیویستی و منطقی به طبیعت‌گرایی تمام‌عیار است، زیرا اطلاعات عمده
ما درباره جهان خارجی بازخورد تأثیر پرتوهای نوری و مولکولی بر سطح پوستمان است (1951؛
1975) و این اهمیت علوم فیزیولوژیک و عصب‌شناختی را پررنگ‌تر می‌سازد. بنابراین اگر
گرایش‌های گزاره‌ای به مثابه حالات یا رویدادهای ذهنی و در کل خود ذهن هستند، باید
محمول‌های مرتبط با آنها را با امور فیزیکی پیوند داد و مؤید چنین تصمیمی یگانه‌انگاری رایجی
است که امور ذهنی و بدنی را این‌همان دانسته است. بنابراین به زعم کواین محمول‌ها نوعاً دو
دسته هستند: یا فیزیکی هستند یا ذهنی و برای شناخت دومی باید به فیزیولوژی و عصب‌شناسی
روی آورد (1998: 85-86). برای نمونه در مورد مقوله درد عصب‌شناسی توفیقات بسیاری داشته و
آنچه آنها کشف می‌کنند تابع نماینده^۱ برای درد است، مثلاً $F(x)$ را داریم و x یک درد خفیف است
که آن را به عنوان یک مکانیسم عصبی تفسیر عصب‌شناختی می‌کنیم و سپس $F(x)$ را بازتفسیر
می‌کنیم و می‌گوییم: رنجی که x ایجاد کرده یک درد خفیف است. نکته مهم در اینجا این است
که کواین معتقد است بیشتر حالت‌های ذهنی می‌توانند به علوم طبیعی و امور فیزیکی ارجاع شوند
اما اعتراف می‌کند که اندیشه به عنوان یکی از مهم‌ترین حالت‌های ذهنی چندان اینگونه نیست و
به سختی بتوان آن را به فیزیک ارجاع داد، با این حال تاکید می‌کند که علیرغم همه دشواری‌ها
روی آوردن به یگانه‌انگاری ذهن و فیزیک خیلی بهتر از اعتقاد به دوگانه‌انگاری حوزه فیزیک و
روان است و بهترین موضع در این زمینه را یگانه‌انگاری غیرقانون‌مند دیویدسن که در ادامه بدان
اشاره خواهد شد دانسته است. سرانجام اینکه کواین بر این عقیده است که همه حالات و
گرایش‌های ذهنی نهایتاً باید در حوزه علوم مغزی و عصب‌شناختی و نیز علوم کامپیوتری بررسی
شوند، زیرا این علوم علیرغم اینکه خود اندیشه را توضیح نمی‌دهند اما زیرساخت‌های لازم برای
آن را فراهم می‌سازند (1998: 86-88).

۴. موجود عاقل به مثابه موجود دارای گرایش‌های گزاره‌ای

دونالد دیویدسن^۱ از معدود فیلسوفانی است که اهمیت بسیار زیادی به گرایش‌های گزاره‌ای داده و از آنها به عنوان یکی از مبانی اصلی "نظریه عقلائییت" خود نام برده است. برای درک بهتر موضع دیویدسن باید به نقد او علیه طبیعت‌گرایی کواین به خصوص در حوزه شناخت توجه کنیم. کواین معتقد بود تنها ورودی و باریکه شناخت انسان پایانه‌های عصبی او است که همواره تابشی سهمگین از انواع تشعشعات مولکولی و اتمی از جهان و اشیای پیرامون دریافت می‌کنند و این دریافت‌ها با پردازش مغزی به ساختارهای کلان دانش‌های مختلف تبدیل می‌شوند و شناخت شامل اتفاقاتی است که مابین آن ورودی باریک حسی و این خروجی سرسام‌آور علوم مختلف رخ می‌دهد و بدین ترتیب تصویری از جهان در انسان شکل می‌گیرد که به نظریه‌ها تبدیل می‌شود. معرفت‌شناسی نیز نوعی مهندسی علم یا تکنولوژی جست‌وجوی صدق می‌باشد (Quine, 1998: 664). در نتیجه، از نظر کواین همه گزاره‌های علوم مختلف اعم از طبیعی و غیرطبیعی، تجربی هستند، زیرا کل علم همچون میدان نیرویی است که مرزهایش را تجربه شکل داده است و گزاره‌ها بر اساس دوری یا نزدیکی به میدان تجربه یا به تعبیر خاص‌تر کواین؛ "فواصل متنوع از مرکز احساس"^۲ بررسی می‌شوند (1951: 39-40). دیویدسن در برابر معرفت‌شناسی طبیعت‌گرایانه کواین (naturalized epistemology)، معرفت‌شناسی برون‌گرایانه (externalized epistemology) را پیشنهاد می‌دهد تا اولاً نشان دهد حوزه شناخت و معرفت‌شناسی طبیعت‌گرایانه نیست و ثانیاً با اندیشه (thought) ارتباط عمیق دارد. نقش گرایش‌های گزاره‌ای از همین جا آشکار می‌شود. دیویدسن در تعریف اندیشه می‌گوید: «یک حالت ذهنی با محتوای قابل تشخیص است» (1959: 165)، یعنی این محتوا قابلیت صدق و کذب دارد و نیز گزاره‌ای است که محتوایش قابلیت صدق و کذب دارد (2004: 3, 7). اندیشه چند شرط مهم دیگر هم دارد که عبارتند از شرایط صدق، عینیت، و امکان خطا (2004: 4-8). دیویدسن باور را بنیادی‌ترین صورت اندیشه معرفی می‌کند (2004: 7) و اهمیت باور در گرو اهمیت گرایش‌های گزاره‌ای است. چرا باورها اهمیت دارند؟ چون شناخت در اصل نوعی باور ما به جهان و حاصل انواع گرایش‌های ما (اعم از باور، میل، قصد، امید...) به جهان و به عبارتی التفات ما به جهان است. به بیان کامل‌تر، از نظر دیویدسن هر اندیشه یک گرایش است؛ اعم از باور، میل، قصد، امید، ترس...، زیرا اندیشه داشتن یعنی حاوی مفهوم بودن و توانایی گزاره ساختن و سپس حکم صادر کردن، چنانکه می‌گوید: «به وسیله مفهوم حکم ساخته می‌شود، یک شیء یا یک رویداد یا یک وضعیت به نحوی خاص طبقه‌بندی یا مشخص می‌گردد، و این خود نیازمند به کار بردن صدق است، زیرا همواره این امکان هست که چیزی را به غلط طبقه‌بندی یا مشخص کنیم. پس داشتن

1. Donald Davidson (1917-2003)

2. varying distances from a sensory periphery

مفهوم به آن معنایی که من از این واژه مدنظر دارم به معنای توانایی درگیر شدن با محتواهای گزاره‌ای است: یک مخلوق فقط وقتی دارای مفهوم است که بتواند آن مفهوم را در زمینه حکم کردن به کار ببرد» (9: 2004). نکته مهم در سخنان دیویدسن این است که از نظر او عینیت صدق امر بدیهی است و لذا اگر شرایط صدق یک گزاره فراهم باشد آن گزاره صادق است و بنابراین بامعنا است. از سوی دیگر گرایش‌های ما به جهان نوعی حیث التفاتی به جهان هستند و جهان خارجی خودش بهترین زمینه صدق است و اگر کسی باور دارد که درخت و کوه و گل و دریا وجود دارند یعنی درخت و کوه و گل و دریا وجود دارند. هیچ چیزی بدیهی‌تر از صدق نیست و عینیت صدق در گشوده بودن ذهن انسان به جهان آشکار می‌گردد. درنهایت دیویدسن گرایش‌های ذهنی یا گزاره‌ای را امارات اندیشه و به عبارت بهتر عقلانیت معرفی می‌کند. اندیشه یا عقلانیت مختص موجوداتی است که دارای زبان هستند و می‌توانند درباره جهان سخن بگویند. از این جهت حیوانات دیگر یا انواع هوش مصنوعی توفیقی در این زمینه ندارند. زیرا آنها فاقد گرایش‌های گزاره‌ای هستند. مثلاً اگر یک کرم خاکی سم بخورد و بمیرد نمی‌توان گفت که او اشتباهاً سم خورده، زیرا اشتباه کردن مستلزم دانستن مفاهیمی از قبل درباره سم، اثرات آن و چیزهای مرتبط دیگر است. همچنین درباره یک ربات تنظیم شده، اگر در روند فعالیتش اختلالی ایجاد شود نمی‌توان گفت ربات تماماً اشتباه کرده زیرا یک ربات صرفاً مجموعه‌ای از برنامه‌های نحوی است که برای او تعبیه شده و فارغ از آن برنامه‌ها امکان غافلگیری یا خطا کردن ندارد. در نتیجه گرایش‌های گزاره‌ای گشوده به جهان و ارکان اندیشه هستند. آنها درباره جهان هستند. این گرایش‌ها چندین ویژگی مهم دارند که آنها را قابل تفسیر می‌سازد و دقیقاً از همین جهت فقط انسان دارای این گرایش‌ها می‌باشد. این ویژگی‌ها عبارتند از: کل‌گرایی^۱ (همه امور ذهنی از قبیل مفهوم داشتن، گزاره‌سازی، توانایی صدور حکم، طلب مفهوم صدق و مانند آن همگی مستلزم یکدیگر هستند)، هنجارمندی^۲ (ویژگی ممتاز امور ذهنی است و نشان می‌دهد که امور ذهنی از نوعی انحراف قانون‌شناختی بهره‌مند هستند و زیر بار قوانین علی موجود در طبیعت نمی‌روند)، و برون‌گرایی^۳ (بخش زیادی از محتواهای ذهنی یک اندیشنده متأثر از محیط بیرون از ذهن و مستقل از آن هستند). این ویژگی‌ها که شاکله اصلی نظریه عقلانیت دیویدسن یا نظریه یکپارچه عمل، گفتار و معنا^۴ می‌باشد و توضیح این نظریه از مجال این مقاله خارج است، نشان می‌دهند که ذهن مختصات خاص خود را دارد و همانگونه که دیویدسن گفته نسبت به امور فیزیکی فرارویدادگی (supervenience) دارد. یعنی در عین تعاملات علی با امور فیزیکی، اما تابع قوانین آنها نیست و غیرقانون‌شناختی است. از این جهت دیویدسن رابطه ذهن و فیزیک را از نوع یگانه‌انگاری

1. holism

2. normativity

3. externality

4. A Unified Theory of Thought, Meaning, and Action

غیرقانون‌مند یا این‌همانی مصداقی^۱ عنوان می‌کند. بنابراین دیویدسن با طرح نظریهٔ عقلانیت بر مبنای اندیشه، یعنی گرایش‌های گزاره‌ای یا گرایش‌های ذهنی (التفاتی) و تفسیر آنها تلاش کرد پدیدهٔ شناخت و معرفت را از حوزهٔ علوم فیزیکی و روان‌شناختی جدا سازد و به صورت یک دانش مستقل جدید که ترکیبی از چندین نظریهٔ مستقل از جمله تفسیر ریشه‌ای^۲ خود دیویدسن، نظریهٔ تصمیم‌بیز^۳ (با خوانش جفری و رمزی) و نظریهٔ صدق تارسکی بود، به‌علاوهٔ استفادهٔ بنیادی از اصل حمل به احسن (چریتی)^۴ که آن را از کواین آموخته بود، درآورد (Davidson: 2004). در نتیجه اگر بگوییم نظریهٔ عقلانیت همان نظریهٔ کاربردی گرایش‌های گزاره‌ای است سخن درستی خواهد بود.

۵. ماده‌باوری حذف‌گرا^۵ و حذف‌گرایش‌های گزاره‌ای

پروژهٔ کلان عقلانیت دیویدسن چندان که باید مورد توجه واقع نشد و مباحث مربوط به ذهن و روان آنگونه که کواین پیش‌بینی کرده بود پیش رفت. در واقع رشد محیرالعقول علوم عصب‌شناختی و زیست‌شناختی موقعیت‌های جدیدتری پیش‌روی پژوهشگران حوزهٔ ذهن قرار داد و برخلاف نظرگاه دیویدسن که به جدایی هرچه بیشتر دو حوزهٔ ذهن و فیزیک در عین یگانه‌انگاری فیزیک‌باورانه یا به بیان بهتر رئالیسم انتقادی در باب امور ذهنی و بدنی اعتقاد داشت، این دو حوزه در علم به هم نزدیک‌تر شدند. در این بین دیدگاه‌های رفتارگرایانه و کارکردگرایانه با رد هر نوع جوهریت برای ذهن و نیز با هدف عبور از دوگانه‌انگاری و یگانه‌انگاری درباب ذهن و بدن، آنها را به ترتیب الگویی از رفتارهای بالقوه و بالفعل قابل مشاهده یا کارکردهای خاصی که در همهٔ موجودات اعم از انسان و حیوان و ماشین‌های هوشمند یکسان است تعریف نمودند. این مباحث را مختصر بیان می‌کنیم زیرا هر یک بحث مفصلی می‌طلبند، اما از آنچه گفته شد این نتیجه گرفته می‌شود که دیدگاه‌های کارکردگرایانه به روایت جدیدی از گرایش‌های گزاره‌ای تحت عنوان عناصر اندیشه و آگاهی رسیدند و آن نوعی دیدگاه محاسباتی و ماشینی دربارهٔ ذهن است که ذهن را همچون ماشین محاسبه یا یک ماشین هوشمند تلقی می‌کند که می‌تواند بیرون از انسان ساخته شود و پدیدهٔ هوش مصنوعی نیز از همین دیدگاه مایه گرفته است. این دیدگاه همچنان طرفداران خود را دارد و پیشرفت‌های سریع حوزهٔ هوش مصنوعی نیز آن را بسیار تقویت نموده است.

در این بین دیدگاه فیلسوفی مثل پاول چرچلند^۶ به عنوان آخرین نقطه عطف در نظرگاه‌های مربوط به گرایش‌های ذهنی جالب توجه است. چرچلند همواره موافق دیدگاه محاسباتی دربارهٔ ذهن

1. Token - token Identity
2. radical interpretation
3. Bayesian decision theory
4. charity
5. Eliminative materialism
6. Paul Churchland

بوده و در عین حال از نقدهای جان سرل بر نظریه ماشین تورینگ (Searle: 1980) که نمونه اولیه پدیده هوش مصنوعی بوده نیز غافل نبوده است. پاول چرچلند درباره مسئله ذهن و فیزیک موضع ماده‌باوری حذف‌گرایانه را برگزیده است که می‌گوید همه امور و حالات یا گرایش‌های ذهنی اعم از باور و اندیشه، همگی محصول نوعی دیدگاه عامیانه تحت عنوان روان‌شناسی عامه^۱ هستند و هرگز وجود واقعی ندارند و بنابراین با رشد علم و آشکار شدن مکانیسم‌های مربوط به اندیشه و شناخت این نظریات عامیانه نیز کنار خواهند رفت. در واقع به زعم چرچلند، روان‌شناسی عامه عملاً نوعی علم منسوخ‌شده و از رده خارج‌شده است و موضوعاتش باید به علوم عصب‌شناسی و علوم شناختی و یا حوزه هوش مصنوعی ارجاع داده شود (Churchland, 1999: 43-45).

۵.۱. منسوخ شدن روان‌شناسی عامه

با منسوخ شدن روان‌شناسی عامه، گرایش‌های گزاره‌ای نیز جایگاه خود را از دست می‌دهند و به رشته‌های عصبی ارجاع می‌شوند. چرچلند روان‌شناسی عامه را نوعی دانش عامیانه شامل تبیین و پیش‌بینی رفتار دیگران از طریق باورها، میل‌ها، قصدها و دیگر گرایش‌های مشابه تعریف می‌کند که در واقع شامل شبکه‌ای از قوانین عقل سلیم است که هر فرد عادی می‌تواند آنها را در پیش‌بینی رفتار دیگران به کار بگیرد (1981: 68-69). در نتیجه به زعم چرچلند روان‌شناسی عامیانه علیرغم اینکه نوعی نظریه ذهن تلقی می‌شود اما یک برنامه پژوهشی رو به زوال است و در مواجهه با رشد علوم جدید شناختی و اعصاب نوعی جادوگری تلقی می‌شود و سرنوشت محتوم آن مانند سرنوشت محتوم بسیاری از نظریات شبه‌علمی مثل فلورژیستون و کالریک است که امروزه با کشف فرایند اکسیداسیون و انرژی جنبشی کنار رفته‌اند. چرچلند معتقد است که هسته اصلی روان‌شناسی عامه گرایش‌های گزاره‌ای هستند که از ویژگی مهم حیث التفاتی برخوردارند و وی این گرایش‌ها را در برابر گرایش‌های عددی در فیزیک قرار می‌دهد. با مقایسه این دو گرایش می‌توان نشان داد که همانطور که در فیزیک می‌گوییم: ... n کیلوگرم جرم دارد؛ ... n کیلوگرم سرعت دارد و مانند آن، همچنین می‌توانیم بگوییم که ... باور دارد که p، ... میل دارد که p، ... می‌ترسد که p و مانند آن، و هر دو گرایش‌ها را می‌توان با عبارات سوری نشان داد (1981: 70-71). بر این اساس و بر طبق نظریه شبکه‌ای معنا^۲ که چرچلند مطرح می‌کند، همانطور که در فیزیک مثلاً نظریه الکترومغناطیسی دارای یک شبکه نظری حاوی مفاهیم مختص خود از قبیل میدان الکتریکی و الکترون است که در تبیین و استنتاج نظریه کاربرد دارند، در نظریه ذهنی یا روان‌شناسی عامه نیز بسیاری اصطلاحات

1. Folk Psychology
2. Network theory of meaning

مرسوم از قبیل باور، درد، ترس استفاده می‌شود که می‌توانند به صورت مدل قیاسی - قانون‌مند^۱ به تبیین و پیش‌بینی رفتار دیگران پردازند، مثلاً آسیب بدنی منجر به درد می‌شود و کسی که درد می‌کشد آخ می‌گوید و عصبانیت باعث بی‌قراری می‌گردد که فرق مهم این دو در این است که شبکه معنایی فیزیک در متن تجربه و آزمایش‌های تخصصی شکل می‌گیرد ولی نوع ذهنی به صورت یک فرهنگ فولکوریک یا شفاهی سینه به سینه نقل شده و به انسان‌های متأخر رسیده است. مضاف بر اینکه در علوم فیزیک و علوم دقیقه از قوانین علمی استفاده می‌شود درحالی‌که روان‌شناسی عامیانه بر تعمیم‌های روان‌شناختی مبتنی می‌باشد (59-56:1988). نکته مهم درباره این تعمیم‌ها این است که دقیق نیستند و اغلب در پس‌زمینه رخ می‌دهند و بنابراین در اکثر موارد درست نمی‌گویند مثلاً ممکن است کسی درد بکشد اما آخ نگوید یا در عین عصبانیت بی‌قراری هم نداشته باشد. افزون بر این روان‌شناسی عامیانه توانایی توضیح و تبیین بسیاری از فرایندهای شناختی مثل حافظه، یادگیری و انواع اختلالات ذهنی و روانی مثل بیماری‌های روانی را ندارد و به همین دلیل باید منسوخ شود و جای خود را به علوم عصب‌شناسی بدهد که بهتر می‌توانند این امور را تبیین نمایند و این بدان معنی است که گرایش‌های گزاره‌ای دیگر قادر نخواهند بود در تبیین رفتار و گفتار موثر باشند و بنابراین محکوم به حذف می‌گردند.

۶. نتیجه‌گیری

این مقاله تلاش کرد با ارائه تعریفی از ماهیت گرایش‌های گزاره‌ای به عنوان مهم‌ترین بخش از حالات ذهنی، موقعیت آنها را در فلسفه تحلیلی جدید مورد ارزیابی قرار دهد. اولین حضور این گزاره‌ها به مثابه گزاره‌های مولکولی نوع دوم بود که با تعارضات منطقی بسیاری از جمله فاقد اتم بودن گرایش‌ها و فقدان شیئیت و نام در خارج مواجه شدند و بنابراین به عنوان حالات روان‌شناختی، حتی در انعکاس آینه‌ای جهان در زبان موقعیت روشنی نیافتند جز اینکه در روان‌شناسی تجربی مورد بحث قرار بگیرند. رویکردهای یگانه‌نگارانه در مورد آنها که این گرایش‌های ذهنی را با امور فیزیکی این‌همان می‌ساخت مسیر شناخت این گرایش‌ها را به سمت علوم عصب‌شناختی سوق داد و این مستلزم نفی جوهریت ذهن و این‌همانی ذهن و مغز بود. اما برخی دیدگاه‌های کارکردگرایانه به جای این‌همانی به کارکرد ذهن یا مغز توجه کردند که می‌تواند در هر نوع موجود اعم از انسان و حیوان و ربات یکسان باشد. برخی دیدگاه‌های محاسباتی نیز کارکرد ذهن را همچون برنامه کامپیوتری دانستند که در شکل پیشرفته‌تر خود به پدیده هوش مصنوعی منجر گردید و بدین ترتیب گرایش‌های ذهنی به زیرساخت‌های یک هوش مصنوعی منتقل شدند. فقط یک دیدگاه

1. Deductive - nomological explanation

وجود داشت که این گرایش‌ها را در موقعیتی ممتاز قرار داد و آن دیدگاه مبتنی بر اصالت اندیشه و عقلانیت در انسان بود که بدین منظور گرایش‌های گزاره‌ای به مثابه هسته اصلی یک نظریه عقلانیت جدید لحاظ شدند. با این حال با رشد روزافزون علوم اعصاب و پروژه هوش مصنوعی، برخی تلاش کردند با تحویل گرایش‌های گزاره‌ای به یک دانش عامیانه تحت عنوان روان‌شناسی عامه نشان دهند که این گرایش‌ها صرفاً جلیات این علم فولکور و عوامانه هستند و قدرت تبیین و پیش‌بینی ضعیفی از انواع فرایندهای پیچیده یادگیری و انواع اختلالات روانی دارند و با رشد علوم چیزی برای عرضه ندارند و باید به طور کامل کنار گذاشته شوند. بنابراین فرجام نهایی گرایش‌های گزاره‌ای تا به امروز این است که باید در علوم شناختی و اعصاب پیگیری شوند و هیچ ماهیت مستقل و جوهری ندارند تا اینکه دانش‌هایی از نوع فلسفی یا عقلانی بتوانند عهده‌دار بررسی آنها گردند.

References

- Carnap, Rudolf (1948), *Meaning and Necessity, A Study in Semantic and Modal Logic*, Chicago & Illinois: The University of Chicago Press.
- Churchland, Paul M (1981), "Eliminative Materialism and the Propositional Attitudes", *The Journal of Philosophy*, Volume LXXVIII, No. 2, February 1981.
- Churchland, Paul M. (1999), *Matter and Consciousness*: Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Davidson, Donald (2004), *Problems of Rationality*, Oxford: Clarendon Press.
- Quine, W. V. (1998), *From Stimulus to Science*, USA.: Harward University Press.
- Quine, W. V. (1951), "Main Trends in Recent Philosophy: Two Dogmas of Empiricism", *The Philosophical Reviews*, Vol. 60, No. 1 (Jan. 1951), pp. 20-43.
- Russell, Bertrand (1995), *An Inquiry into Meaning and Truth*, London & New York: Routledge.
- Russell, Bertrand (2010), *The Philosophy of Logical Atomism*, London & New York: Rutledge.